Näkövammaisten liitto

Kirjallinen asiantuntijalausunto

3.11.2023

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta HE 60/2023 vp

Näkövammaisten liitto ry on Suomen näkövammaisyhdistysten yhteistyöjärjestö, joka edistää sokeiden ja heikkonäköisten ihmisten oikeuksien toteutumista, tuottaa erityispalveluja ja toimii Suomessa asiantuntijana näkövammaisuuteen ja näkemiseen liittyvissä asioissa.

Suomessa on noin 55 00 näkövammaista. Arvio perustuu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laskelmiin. Lakisääteisessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämässä näkövammarekisterissä on rekisteröitynä noin 18 00 näkövammaista. Silmälääkäreillä on velvollisuus ilmoittaa näkövammaiset ihmiset näkövammarekisteriin. Sitä ei kuitenkaan aina tehdä.

Näkövammarekisterin tilastojen mukaan rekisteröidyistä näkövammaisista 15–44-vuotiaita on noin 1 100. Näkövammaisista 15–44-vuotiaista opiskelijoita on 19,1 %. Suurin osa näkövammaisista opiskelijoista saa joko nuoren kuntoutusrahaa tai ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaa kuntoutusrahaa.

Näkövammaisten liitto muistuttaa, että eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan olisi tullut kutsua eri vammaisjärjestöjä kuultavaksi. Nyt kuultavaksi on kutsuttu Vammaisfoorumi ry ja Invalidiliitto ry. On huolestuttavaa, että valiokunta jättää näkövammaiset ja muut aistivammaiset kuulemisen ulkopuolelle. Tämä on toisinto syyskuulta 2023, jolloin hallituksen esitys oli valmisteltavana sosiaali- ja terveysministeriössä. Hallituksen esityksen luonnos oli lausuntokierroksella syyskuun 2023 alkupuolella. Sosiaali- ja terveysministeriö toimitti kyseisen lausuntopyynnön vammaisjärjestöistä vain Invalidiliitto ry:lle ja Vammaisfoorumi ry:lle.

Näkövammaisten liitto ei pidä tätä riittävän laajana kuulemisena. Tämä ei myöskään ole YK:N vammaissopimuksen velvoitteiden mukainen toimintatapa. YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan osallistamisvelvoite on yksiselitteinen.

32 § Kuntoutusrahan määrä ja 35 §Ammatillisessa kuntoutuksessa olevan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärä

Esityksessä ehdotetaan, että Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain mukaisten nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasoa lasketaan. Vähimmäismäärän taso on tarkoitus laskea kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasolle.

Vuoden 2023 indeksitasossa kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 31,99 euroa arkipäivältä. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 36,99 euroa arkipäivältä. Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan määrä on takuueläkkeen tasoinen. Tähän tasoon ne on muutettu vuoden 2017 alusta.

Näkövammaisten liitto vastustaa esitettävää muutosta.

Ammatillisen kuntoutuksen ja nuoren kuntoutusrahan ajalta maksettava, tavallista kuntoutusrahaa korkeampi kuntoutusrahan vähimmäismäärän taso on perusteltu sillä, että ammatillinen kuntoutus on usein pitkäkestoisempaa kuin kuntoutus, jonka ajalta maksetaan tavallista kuntoutusrahaa. Pitkäkestoisempaan kuntoutukseen sitoutumista on haluttu tukea turvaamalla kuntoutuksen aikaista toimeentuloa. Nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärän tavallisen kuntoutusrahan vähimmäismäärää korkeampaa tasoa on perusteltu sillä, että takuueläkkeen kanssa samansuuruinen vähimmäismäärä kannustaa nuorta mieluummin kuntoutumaan nuoren kuntoutusrahalla ja suorittamaan toisen asteen koulutuksen työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumisen sijaan.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset nuoret suorittavat myös muita kuin toisen asteen tutkintoja. Käytännössä nuoren kuntoutusrahaa tai ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaa kuntoutusrahaa voi saada toisen asteen opintojen ohella korkea-asteen opintoihin. Kun tarkastellaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen tarjontaa, on todettava, että näkövammaisten näkökulmasta korkea-asteen koulutuksessa (ammattikorkeakoulut ja yliopistot) on huomattavasti enemmän alavaihtoehtoja kuin toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Tämän vuoksi useat näkövammaiset nuoret käyvät lukion ja hakeutuvat sen jälkeen korkea-asteen opintoihin.

Jos näkövammainen nuori käy lukion neljässä vuodessa tai ei saa heti lukion jälkeen opiskelupaikkaa, hän ei saa jatko-opintoihin nuoren kuntoutusrahaa. Tällöin näkövammainen nuori saa opintojensa tueksi ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaa kuntoutusrahaa. Tämän vuoksi on huomattava, että ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan saajissa on myös nuoria eikä ainoastaan työikäisiä, kuten hallituksen esitys antaa ymmärtää.

Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset nuoren kuntoutusrahan tai ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan saajat ovat yksiselitteisesti vammaisia. On muistettava, että vammaisuus vaikuttaa opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin sekä mahdollisuuksiin valita koulutusala ja työ. Näin ollen sillä on vaikutusta myös toimeentuloon sekä opintojen aikana että niiden jälkeen.

Näkövammaisten koulutustaso ja sen yhteys työllisyysasteeseen

Hallituksen esityksen mukaan nuoren kuntoutusrahan taustalla ovat useimmiten mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että sekä nuoren kuntoutusrahan että ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan saajissa on myös huomattava määrä näkövammaisia ja kuulonäkövammaisia ihmisiä. He suorittavat joko toisen asteen tutkintoa tai korkea-asteen tutkintoa.

Näkövammarekisterissä työikäisten näkövammaisten koulutusastetta on seurattu säännöllisesti vuodesta 1985. Kun tarkastellaan näkövammaisten koulutustason ja työllisyysasteen kytköstä, nähdään, että pelkän perusasteen varassa olevista näkövammaisista on työelämässä kokoaikaisesti, osa-aikaisesti tai yrittäjinä 24 %. Korkeakoulututkinnon suorittaneista vastaava luku on 78 %. Näkövammaisten työllisyysaste on noin 41 %, joka on kaukana koko väestön työllisyysasteesta.

Näkövammaisista perusasteen koulutuksen varassa on 35,1 %, joka on huomattavasti enemmän kuin koko väestössä. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita on 44,2 %, joka eroaa vain hieman koko väestön osuudesta. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on 20,6 %. Näkövammaisten korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on kasvanut, mutta samalla ero koko väestöön pysyy ennallaan tai kasvaa.

Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan suhde opintoetuuksiin

Esityksen mukaan nuoren kuntoutusrahaa ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaa kuntoutusrahaa on kritisoitu sen korkeasta tasosta suhteessa opintoetuuksiin. On totta, että ero on suurehko, kun verrataan nuoren kuntoutusrahan tai ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan ja opintorahan tasoa.

On huomattava, että opintoetuuksiin kuuluu opintorahan ohella opintolaina, jota opiskelija voi nostaa. Kun lasketaan yhteen opintoraha ja opintolainan täysi kuukausimäärä, vammattoman korkeakouluopiskelijan saaman opintoetuuden euromäärä on muutaman euron suurempi kuin takuueläkkeen tasolla oleva nuoren kuntoutusraha tai ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha. Tätä ei ole otettu huomioon hallituksenesityksessä. Mikäli kuntoutusrahojen määrä lasketaan, niiden määrä on jatkossa noin 130 euroa matalampi kuin yllä mainittujen opintorahan ja opintolainan yhteismäärä.

On totta, että kaikki opiskelijat eivät käytä opintolainaa. He rahoittavat opiskelua työnteolla. Näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten on muita vaikeampaa saada työpaikkaa opintojen ohelle. Tämä on todettu myös hallituksen esityksessä. Kuntoutusrahojen merkitys toimeentulon turvaamisessa on oleellinen. Koska kuntoutusrahoja saavat myös korkea-asteen opiskelijat, moni kuntoutusrahojen saajista asuu itsenäisesti, jolloin toimeentulon turvaaminen on välttämätöntä.

Vaikutukset koulutustasoon ja työllisyysasteeseen

Esityksen mukaan on mahdotonta arvioida, millä tavoin kuntoutusrahoihin tehtävät leikkaukset vaikuttavat vammaisten nuorten opiskeluun ja mahdollisiin siirtymiin työkyvyttömyyseläkkeelle. Pääministeri Orpon hallituksen tavoitteena on lisätä työllisiä ja pitää työllisyysaste korkealla. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että tähän kytkeytyy myös vammaisten ihmisten työllisyysaste. Mikäli vammaiset ihmiset eivät kouluttaudu, he eivät myöskään työllisty. Tämä on ristiriidassa työelämän kehittämisen ja työllisyyden parantamisen kanssa.

On myös huomattava, että vammaisten ihmisten koulutustaso on koko väestön koulutustasoa matalampi. Hallitusohjelman kohdassa Opetus- ja kulttuuriminis-

teriön hallinnonalan yhteiset tavoitteet on kirjattu, että varmistetaan, että jokainen suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon ja yhä useampi nuori myös korkea-asteen tutkinnon. Hallitusohjelman kohdassa korkeakoulutus ja tiede on kirjaus, jonka mukaan hallitus sitoutuu tekemään toimenpiteitä, joilla korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrä pyritään nostamaan mahdollisimman lähelle 50 prosenttia vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi laaditaan suunnitelma toimenpiteistä, joilla edetään kohti tavoitetta nostaa Suomen korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrä OECD:n kärkimaiden tasolle. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tason laskeminen ei tue tätä tavoitetta.

Lisätietoja järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nkl.fi

Näkövammaisten liitto ry

Jukka Tahvanainen
toimitusjohtaja

Sari Kokko
järjestöjohtaja